

V I N T A G E

MARIA
REGINA ROMÂNIEI
JURNAL DE RĂZBOI
1917-1918

Traducere din engleză de
Anca Bărbulescu

Ediție îngrijită și prefață de
LUCIAN BOIA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Editura mulțumește Arhivelor Naționale ale României
pentru materialul documentar pus la dispoziție și pentru
sprijinul acordat la publicarea acestui volum.

Redactor: Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marilena Vasile
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

© HUMANITAS, 2015, 2022, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Maria, regină a României

Jurnal de război / Maria, regina României;

trad. din engleză de Anca Bărbulescu;

ed. îngrij. și pref. de Lucian Boia – București:

Humanitas, 2022

3 vol.

ISBN 978-973-50-7361-9

Vol. 2: 1917–1918. – 2022. – ISBN 978-973-50-7363-3

I. Bărbulescu, Anca (trad.)

II. Boia, Lucian (ed.; pref.)

821.135.1

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

PREFAȚĂ

„Refuz să mă las înfrântă.“

Jurnalul de război al reginei Maria (II)

Partea a doua a jurnalului reginei Maria este cea mai încărcată cu desfășurări dramatice. Toamna anului 1916 fusese un dezastru „simplu“. Acum, situația e atât de nesigură și de schimbătoare, încât momentele alternative de bucurie și de disperare se țin lanț, punând nervii și judecata tuturor la grea încercare. Pe de o parte, încolțește speranța. Cu sprijinul Misiunii Franceze, armata română renaște în chip miraculos. Bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz dovedesc că românii pot înfrunta cu succes formidabila mașină de război germană. Pe de altă parte însă, se întinde umbra amenințătoare a Rusiei revoluționare. Colosul rusesc e pe cale de a se nărui. Chiar în sectoarele pe care le apără, românii n-au cum să se descurce singuri: sunt prinși în imensul front rusesc. De bine, de rău, în vara anului 1917, rușii stau încă la locul lor, chiar dacă nu se bat cu prea multă tragere de inimă. Însă, odată cu revoluția bolșevică totul se prăbușește. Anarhia se instalează peste tot, soldații își arestează ofițerii. Din aliați, rușii devin adversari. România se simte trădată: de ruși, în primul rând, dar și de partenerii occidentali, care par să nu înțeleagă situația disperată în care a ajuns, fără să aibă vreo vină. Românii nu mai au de ales decât între un sfârșit eroic și o pace înjosoare. Cărmuitorii țării aleg pacea, în cele din urmă. Cu alte cuvinte, capitularea. În ciuda apelurilor reginei la rezistență.

Maria continuă să fie prezentă peste tot. Este uluitor câtă energie e capabilă să desfășoare, iar la capătul fiecărei zile reușește să-și mai rupă din timp pentru a însemna tot ce făcuse,

detaliat, în jurnal. Primește o mulțime de lume, discută, și nu doar de formă, cu oamenii politici, cu generalii și cu diplomații. Bate Moldova în lung și în lat, de la un spital la altul și dintr-un sat în altul, aducând peste tot ajutoare, dar și o vorbă bună sau o mângâiere pentru fiecare. Capacitatea acestei femei de cea mai înaltă condiție socială de a se apropia sufletește de oamenii simpli este uluitoare. Cu greu am întâlni-o la vreun exponent al elitei autohtone. Și e evident că este sinceră, că se simte în largul ei alături de acești oameni, deși e conștientă și de utilitatea politică a unei asemenea atitudini.

Iată propriul său comentariu: mărturisirea unei regine revoltate de atâta sărăcie și suferință, până aproape de punctul de a deveni ea însăși o revoluționară:

„În ciuda nenorocirilor enorme, oamenii mei tot nu și-au învățat lecția. Unii sunt în continuare prea comozi și prea îndrăgostiți de metodele lor vechi și prăfuite ca să-și deschidă cu adevărat inima și mintea față de suferința cumplită a poporului. Cei care conduc nu au *văzut* oamenii cum mor și nici mizeria în care trăiesc, în bordeie, femeile și copiii. Dacă ar fi *văzut-o* cum am văzut-o eu, ar fi mai doritori să ajute cinstit și cu adevărat, nu doar pe hârtie. Atunci și-ar da seama că nu trebuie să ajutăm mânați doar de iubire și de milă, ci că trebuie să ajutăm și din inteligență și calcul – căci un popor înfometat e mult mai ușor de ațâțat la acte revoluționare. Nu încape îndoială că sistemul nostru parlamentar e putred – de aceea, putrede sunt și administrația noastră, și nedreptățile monstruoase care se petrec“. Și tonul urcă, până la exclamația finală: „Uneori chiar îmi trebuie mult curaj ca să nu mă descurajez și să nu devin și eu revoluționară! Mi se întâmplă să detest clasa conducătoare și să înțeleg de ce se iscă revoluții – numai că, vai, revoluțiile doboară totul la pământ în mod stupid“. Și atunci? Îi rămâne visul de a fi foarte bogată și de a avea toată puterea în mână: „un autocrat democrat“ care să înfăptuiască toate prefacerile necesare.¹ (O concepție politică destul de sumară, dar nici regina nu se pricepea la toate.)

Sunt memorabile și inspecțiile reginei pe linia frontului, până în tranșeele cele mai avansate, la doi pași de pozițiile

¹) Însemnarea din 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918.

inamice. „Am lăsat drumul și am intrat în tranșee, un întreg labirint de tranșee, alunecoase, prin care ne era greu să înaintăm, cu multe suișuri și coborâșuri. Soldații au fost uimiți și încântați să mă vadă... Am fost *tare* fericită că m-au lăsat să vin. Toate conversațiile se purtau în șoaptă fiindcă eram foarte aproape de dușman. Ca să-mi arate cât de apropiate sunt tranșeele dușmane, un ofițer a început o conversație în germană, din tranșeea noastră către tranșeele *boches*, iar neamțul a răspuns! Dar, dacă unul sau celălalt și-ar fi ridicat capul, s-ar fi tras în el imediat“.¹

În fața situației imposibile a României, disperarea nu o ocolește nici pe regină. Trece și ea prin momente de depresie. Totuși, de scurtă durată. Credința în victoria finală nu o părăsește. Îi explica generalului Averescu cum stau lucrurile, de astă dată, fiindcă generalul o enervase cu atitudinea lui defetistă, cu o nuanță de dispreț în glas, ca de la englez la român: „Dacă nu mă poți înțelege ca român, atunci nu-ți bate capul, am să-ți dau o explicație care este, poate, cea corectă și la care a ajuns în mod foarte simplu acum câteva zile bătrâna mea guvernantă englezoaică, atunci când m-a găsit într-un paroxism de durere disperată, nestăpânită: «Majestatea Voastră nu e în stare să renunțe», primește dumneata explicația aceasta, domnule general, i-am spus, dacă alta nu poți înțelege; sunt englezoaică, o nație care nu suportă să se dea bătută“.²

Chiar dacă – deși îi este greu să creadă – Germania va câștiga războiul, ei bine, atunci „să murim cu capul sus“. Regina are o concepție eroică despre viață și despre moarte. Pentru nimic în lume nu vrea să accepte pacea impusă. I-ar spune ea două vorbe „vărului Bill“, și e aproape amuzant să ne imaginăm cum ar fi arătat o întrevedere între cei doi – e de presupus că bietul Kaiser ar fi ieșit destul de șifonat. Își revarsă însă tot amarul asupra lui Ferdinand. Refugiul din Moldova, grijiile împărtășite și rezistența victorioasă a românilor îi apropiaseră oarecum pe cei doi soți, dar sumbrele perspective din lunile următoare au redeschis cutia vechilor nepotriviri. Regele i se înfățișează iarăși ca un individ slab, lipsit de personalitate și de

1) Însemnarea din 23 octombrie/5 noiembrie 1917. 2) Însemnarea din 1/14 februarie 1918.

vlagă, dirijat de alții, în loc să-i dirijeze el. I-o spune pe șleau, într-o scenă de o rară violență: „I-am spus că își vinde prostește sufletul, cinstea și, odată cu ele, și cinstea familiei și țării lui, ...că întotdeauna a fost robul omului celui mare care a ținut puterea în mâini... Vorbe foarte grele, știu, iar pe el l-au supărat atât de tare, încât dacă ar fi fost *homme du peuple* fără îndoială că m-ar fi bătut. A urlat la mine, s-a înfuriat peste poate, până s-a albit la față ca un mort, și am început să mă tem că va avea o criză... Am spus lucruri teribile, lucruri nedrepte, lucruri monstruoase, dar și adevăruri ucigătoare și respingătoare, cum nu se spun decât o dată în viață, când se înlătură toate pavezele obișnuite de circumstanțe... Mi-a părut tare rău pentru el, dar în astfel de clipe nu pot sta cu mâinile încrucișate; dacă aș fi stat, aș fi fost o criminală! Dacă e să murim, să pierim ca sclavi, măcar să cunoască strigătul adevărat al pământului acestuia românesc, nu al celor care gândesc și calculează, ci al celor care simt.“¹

„Dacă tot ne e dat să murim, să murim cu capul sus“ sunt cuvintele care rezumă starea de spirit a reginei. Își caută aliați. Generalul Berthelot e printre ei, dar ce putea face? Regina îl imploră, ca și pe generalul Prezan, să pledeze pe lângă rege în favoarea rezistenței. În zadar. Jocurile erau făcute. Probabil că până la urmă a fost mai bine așa: o decizie rațională, care a salvat pe moment ce se mai putea salva, și nu una eroică, extrem de riscantă. Dar trebuia să apere cineva nu numai interesele imediate ale țării, ci și onoarea românească. A făcut-o, cu nestăvilită pasiune, regina Maria.

Unul dintre personajele principale ale acestei secțiuni de jurnal este generalul Alexandru Averescu. Se poate urmări de la o zi la alta modul în care se construiește un adevărat mit în jurul acestui om rece și impenetrabil. „Mereu alături de trupe – notează regina –, se ocupă personal de tot, e calm, curajos, nu dă înapoi din fața nici unei primejdii. Soldații îl adoră“.² Maria, la rândul ei, îl apreciază și îl susține. Drumurile lor se despart însă atunci când Averescu, devenit prim-ministru, înțelege să joace cartea păcii separate: „Cu Averescu a venit sfârșitul

¹) Însemnarea din 18 februarie/3 martie 1918. ²) Însemnarea din 9/22 august 1917.

visului, sfârșitul oricărei speranțe... sfârșitul vieții noastre ca țară liberă“. Generalul are parte de o scenă asemănătoare cu cea dintre regină și Ferdinand. „I-am spus că mi-e rușine să mă află în aceeași încăpere cu un bărbat, cu atât mai mult cu un general care e în stare să accepte calm asemenea condiții din partea dușmanului fără să protesteze, fără să ridice un deget, fără să tragă un singur foc.“ Se înfruntau două temperamente cu totul diferite: „Eu, cel puțin, am fost violentă, Averescu a rămas foarte calm – mi-a amintit de Mefisto, în ochii mei se prefăcuse în însăși încarnarea răului.“¹ De-acum încolo îl numește în Jurnal *l'Homme du Malheur*, omul nenorocirii.

Apare în mai multe rânduri în Jurnal și generalul Eremia Grigorescu, eroul de la Mărășești. Un contrast izbitor între el și Averescu. Expansiv, grandilocvent, de-a dreptul teatral, regina îl privește cu o ironie binevoitoare: „Se consideră izbăvitorul românilor, omul care e în stare să salveze România. Vorbește mai mult de el însuși, de calitățile și posibilitățile lui, de loialitatea, spiritul de prevedere și autoritatea lui, dar îți lasă impresia că într-adevăr crede fiecare cuvânt, că are o încredere extraordinară în propria personalitate și în capacitatea lui, astfel încât bătălia e pe jumătate câștigată; pe lângă aceasta, e foarte curajos și își iubește soldații. În unele momente, încrederea pe care o are în sine frizează ridicolul, dar, chiar și așa, întâlnirile cu omul acesta îmi fac bine“.²

O simpatie „la prima vedere“ o apropie pe regină de generalul Traian Moșoiu, personaj pitoresc, tonic și eficient. Scenele „cu Moșoiu“ sunt printre cele mai amuzante din Jurnal: „Pe drum ne-am întâlnit cu generalul Moșoiu cel gras, pe care nu-l cunoșteam; ne-am împrietenit imediat, cu o repeziciune motivată de extraordinara *joie de vivre* a omului acestuia și de energia lui veselă, intensă și copleșitoare. Trebuie să mărturisesc că e un grăsan simpatic, care îți dă senzația că pe lumea aceasta totul e posibil și plăcut... Am apucat pe un drum mare și frumos, care urcă dealurile prin pădure, construit de Moșoiu și trupele lui. Grăsunul a stat lângă mine în Rândunica și

1) Însemnarea din 18 februarie/3 martie 1918. 2) Însemnarea din 14/27 decembrie 1917.

ne-am împotmolit de mai multe ori în noroi, ocazie cu care sărea ca ars din automobil, oferind un puhoi de scuze pentru nămolul care se formase peste noapte din cauza ceții dese, și împingea cu mâinile lui automobilul din spate. Mărimea și greutatea nu-i stânjenesc câtuși de puțin activitățile. E un adevărat geniu când vine vorba de organizare și planificare, e mare gurmand și se îngrijește admirabil de hrana trupelor. Nici o altă divizie nu e atât de bine îngrijită, are de toate din abundență și a făcut provizii pentru toți oamenii și toate animalele pentru cel puțin șase luni¹.

În sfârșit, Jurnalul consemnează și începutul relației cu colonelul Boyle. Prima însemnare care îl privește este din 17 februarie/2 martie 1918: „Trebuia să-l primesc pe un englez foarte interesant, un anume colonel Boyle, care lucrează pentru noi în Rusia și încearcă să ne îmbunătățească situația. E un om foarte curios, fascinant, nu se teme de nimic și, cu voința și curajul lui extraordinare, răzbate pretutindeni. Englezul tipic despre care se scriu cărți de aventuri“.²

Se vede din nou cu el, o săptămână mai târziu, într-un moment extrem de greu, cu câteva ore înainte de a-și lua rămas-bun la gară de la misiunile aliate, nevoite să părăsească România ca urmare a păcii separate cu Puterile Centrale. Boyle e acum singura ei consolare... „Colonelul Boyle a venit să mă vadă și am petrecut împreună două ore, în care am încercat să absorb forță din energia neobosită a omului aceluia. Am încercat să înțeleg o parte din puterea tăcută care-l animă – mi-a fost ultimul tovarăș în ceasurile acelea de revoltă. Nu mai știu tot ce i-am spus în orele pe care le-a petrecut cu mine, cred că i-am spus totul – când ne-am despărțit, i-am spus că toți mă părăsesc: el a răspuns foarte încet «dar eu nu o voi face», iar strânsoarea mâinii lui era tare ca fierul“.³

Regina se îndrăgostise de-a binelea! După Barbu Știrbey, Boyle a fost al doilea bărbat care a contat cu adevărat în viața ei. Legătura cu cel dintâi avea să dureze încă mulți ani, dar *acum*, cel puțin, nu mai era momentul lui. Aristocratul român

1) Însemnarea din 27 octombrie/9 noiembrie 1917. 2) Însemnarea din 19 februarie/2 martie 1918. 3) Însemnarea din 24 februarie/9 martie 1918.

era mult prea rezonabil, mult prea echilibrat. Pentru a se vindeca de deznădejde, Regina avea nevoie de altceva: de o infuzie masivă de energie și de încredere. Și i-a fost dat să întâlnească un viteaz, descins parcă din pagini de cărți. A fost visul ei frumos, în mijlocul unui coșmar.

LUCIAN BOIA

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Acesta este cel de-al doilea volum din jurnalul ținut de regina Maria pe parcursul Primului Război Mondial. (Cel dintâi a apărut la Editura Humanitas, în 2014, cu titlul *Jurnal de război: 1916–1917. Precedat de însemnări din 1910–1916*.) El cuprinde următoarele patru caiete cu însemnările zilnice ale reginei, din perioada mai 1917–aprilie 1918 (Arhivele Naționale, Fond Casa Regală, Regina Maria, III 98 și 102–115).

La fel ca în primul volum, împărțirea în capitole corespunde caietelor respective. Titlurile aparțin însă editorului, ca și sumarele din fruntea fiecărui capitol, destinate să ușureze orientarea cititorului într-un text încărcat cu detalii. Unele note infrapaginale aparțin reginei, fiind marcate cu asterisc. Cele mai multe aparțin însă editorului sau traducătoarei, precizându-se de fiecare dată proveniența lor (n. ed., respectiv n. tr.). S-au reluat și s-au completat, acolo unde a fost necesar, unele dintre notele din primul volum. Ilustrațiile sunt facsimile ale paginilor de jurnal din aceleași caiete.

Am semnalat și în acest volum locurile în care lecțiunea a fost nesigură. Am optat pentru unificarea stilurilor de datare a însemnărilor, acolo unde regina nu a fost consecventă, trecând mai întâi datele pe stil vechi, apoi pe cele pe stil nou. Cuvintele, sintagmele sau frazele în limba franceză sunt de cele mai multe ori traduse direct în text, fiind marcate însă cu caractere cursive; uneori, când au un sens foarte transparent, au fost transcrise ca atare; la fel și atunci când au valențe expresive sau urmăresc un efect comic, fiind în acest caz traduse în notă. Sublinierile reginei sunt marcate în text cu MAJUSCULE. Numele proprii, scrise adesea ezitant sau inconsecvent, sunt redată în forme consacrate, cu unele excepții. Față de primul volum, unele nume proprii s-au corectat (de pildă, „Le Laurier“ devine „Le Lorier“). Indicele selectiv de la finalul vol. 3 indexează toate cele trei volume reeditate în 2022, într-o nouă paginație, și cuprinde sub aceeași intrare toate graficele unui nume.

Îngrijitorul ediției ține să-i mulțumească profesorului Mihai Sorin Rădulescu pentru sprijinul acordat în identificarea unor personaje.

JURNAL DE RĂZBOI

June Wednesday 6th 1917
May = 24th

- 2 -
Jassy

Quiet morning. Had a little time for writing. A talk with Ballif then with Chamulia then Aline Chickeser who came with a petition to me of the officers of her son's regiment the 8th Noxiors who are in despair because we want to make of them a regiment on foot - they think I can help them, that I can prevent it, give other orders! But I am afraid it is really no business of mine - but I understand their despair. Altogether the cavallery is not very happy they have a bad inspector and many complaints have already reached me.

Barbo came a moment before lunch. Also the news he brings lately are anything but good. Prussia will not behave and inner politics are getting out of hand. Barbo is watchful &

VIII

„O REÎNVIERE MINUNATĂ, APROAPE DE NEÎNCHIPUIT.“ VARA MARILOR BĂTĂLII

(mai–august 1917)

Situație disperată, rușii nu se mai potolesc — Maruka, o ființă stranie — Trandafiri pentru răniți — Vandervelde, un omuleț urât și inteligent — Spinoasa problemă a reformei agrare — Românii transilvăneni pe frontul românesc — Moartea unui medic britanic — Vizită în cartierul evreiesc — Botanistul Nando — Agitație în partide — Regina în America? — Înfruntarea cu Brătianu — Căsătorie la spital — Dezgustătoare certuri politice — Brătianu, stăpân pe situație — Românii reiau ofensiva, sprijinul rusesc e nesigur — Se apropie sfârșitul? — Criză de disperare — La Mărășești germanii fug în dezordine — Căsuța din Coșofenești — Spitale și răniți — O armată care renaște — Omul momentului: generalul Averescu — Regina împarte decorații

Iași miercuri, 24 mai / 6 iunie 1917

Dimineață liniștită. Am avut puțin timp pentru scris. Am stat de vorbă cu Ballif¹, apoi cu Mamulea², apoi cu Alina Miculescu³, care a venit cu o petiție din partea ofițerilor din regimentul fiului ei, Regimentul 8 Roșiori, care sunt disperați fiindcă se vrea transformarea lor într-un regiment de infanterie — și ei cred că pot să-i ajut, că pot împiedica hotărârea, că le pot da altora ordine! Dar mă tem că nu mă privește chiar deloc —

¹) Ernest Ballif (1871–1941), dintr-o familie de origine franco-elvețiană, locotenent-colonel în 1914, adjutant regal pe lângă Ferdinand și pe lângă regina Maria. General, demisionează din armată în 1920, devenind administrator al Domeniilor Coroanei (n. ed.). ²) Ioan Mamulea (1873–1940), medic al Curții Regale (n. ed.). ³) Alina Miculescu, născută Cantacuzino (1866–1919). Sora doctorului Ion Cantacuzino, căsătorită cu Ioan Miculescu, deputat conservator (n. ed.).

totuși, le înțeleg disperarea. În general, cavaleria nu e foarte mulțumită, au un inspector nepriceput și au ajuns la mine deja multe plângeri.

Barbu¹ a venit chiar înainte de prânz. Din păcate, veștile pe care le aduce în ultima vreme numai bune nu sunt. Rusia nu stă la locul ei, iar politica din țară ne scapă din mâini. Barbu e atent și încearcă să-l ajute loial pe Nando², îl înarmează la timp împotriva primejdiilor, prevede lucrurile și îl avertizează din ce părți va fi atacat, ca să fie pregătit.

Am luat prânzul en famille, cu Nando, la el acasă. După prânz am discutat mult cu Stârcea³ despre problema cavaleriei și, în cele din urmă, despre Ballif. I-am spus cât sunt de îngrijorată, fiindcă țin mult la Ballif și îmi dau seama că e nefericit.

Ileana⁴ s-a dus la Deleni câteva zile, ca să mai schimbe aerul. Îmi e tare dor de ea. A luat-o cu ea pe fetița familiei Peticari. Am vești bune de la ele. Mi-a scris o scrisorică adorabilă în românește, a învățat să scrie foarte frumos. Fetița soților Peticari, fiind foarte avansată pentru vârsta ei (e cu un an mai mare decât Ileana), îi e o tovarășă folositoare și o încurajează să-și dorească să scrie și să citească bine. Compun împreună și povestioare. Sunt bune prietene.

La trei m-am dus s-o iau pe E. Peticari⁵ cu automobilul ca să mergem la Galata. Mi-am vizitat barăcile, unde domnea mulțumirea – toți invalizii mei ajută cu treburile așezământului și, în răstimpul pe care-l petrec acolo, au senzația plăcută că sunt gospodarii casei. Unii zugrăveau pereții, alții spălau vasele, unii băteau saltelele, alții făceau tâmplărie, câțiva

¹) Barbu Știrbey/Știrbei (1872–1946), om politic, administrator al Domeniilor Coroanei (din 1913), prietenul intim al reginei Maria; căsătorit cu Nadeja (Nadeje) (1876–1955), născută Bibescu, cu care a avut patru fiice: Maria, Nadejda, Eliza și Ecaterina (n. ed.). ²) Ferdinand (1865–1927) (supranumit „Nando“), principe de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României (1914–1927) (n. ed.). ³) Locotenentul-colonel Traian Stârcea, aghiotant regal, șeful Biroului 7 Decorații din Marele Cartier General (n. ed.). ⁴) Fiii și fiicele reginei Maria și ai regelui Ferdinand: Carol, viitorul Carol II (1893–1953); Elisabeta „Lisabetta“ (1894–1954), Maria, zisă Marioara sau Mignon (1900–1961), Nicolae „Nicky“ (1903–1978), Ileana (1909–1991) și Mircea (1913–1916) (n. ed.). ⁵) Elena Peticari-Davila (1865–1954), fiica doctorului Carol Davila, căsătorită cu generalul Ion Gheorghe Peticari (1851–1919) (n. ed.).

săpau grădina. Ne-am salutat prietenos, apoi am trecut prin tot spitalul, împărțind dulciuri și țigări. Sora Pucci¹ ne-a împrumutat din nou trei dintre surorile ei. Spitalul e mult mai gol, se vede limpede că epidemia dă înapoi.

Barbu a venit să luăm împreună un ceai târziu. Am avut discuții politice serioase și dificile. Ne-am tot gândit cum l-am putea ajuta mai bine pe Nando, cum să-l îndrumăm către cele mai bune soluții, cum să evităm să fie luat prin surprindere din vreo parte sau să fie împins în grabă către hotărâri pe care le-ar putea regreta, dar de multe ori nu mai știm ce să facem, atât de grele sunt problemele.

Iași joi, 25 mai / 7 iunie 1917

Nori, dar ploaie nu! Ajungi să obosești așteptând ploaia care nu mai vine. Noaptea a fost o furtună mare, multă zarvă, dar nici un strop!

Am rămas în pat până la 12, ca să mă odihnesc. Barbu a venit când ne pregăteam să luăm prânzul și, ca de obicei, veștile nu erau bune. Zvonuri îngrijorătoare din Rusia, știri proaste și dinspre Salonic. Necazurile noastre n-au ajuns la sfârșit!

N-am avut nici un invitat la prânz, dar după masă l-am primit pe dr. Le Lorier², care părăsește Vila Greierul ca să plece undeva pe front – îl înlocuiește dr. Vandescal, care se va căsători cu sora lui Vârtejanu. Veuillet³ a rămas definitiv la Galata, pe care avem de gând s-o transformăm, încet-încet, într-un spital de tuberculoși, dacă vom reuși. După Le Lorier am primit-o pe doamna Radu Mihai, de la trenurile mele sanitare. A primit în sfârșit vești de la soțul ei, după aproape șase luni. E prizonier în Ungaria, iar ea, firește, speră că vom reuși să facem un schimb ca să-l aducem înapoi. Altfel e mulțumită de munca ei la trenuri.

¹) Elisabeta Pucci (1847?–1918), superioara surorilor din ordinul „Saint Vincent de Paul“ la București (n. ed.). ²) În martie–aprilie 1917, doctorul Le Laurier/Lorier preluase îndatoririle medicului francez Jean Clunet (1878–1917), aflat în misiune în România și mort de tifos exantematic în spitalul condus de el, în apropiere de Iași (n. ed.). ³) Veuillet, doctor francez, în misiune în România în timpul Primului Război Mondial (n. ed.).

Apoi m-am odihnit. La ceai a venit Barbu. Ne construim tot felul de fantezii despre cum mi-ar ridica el o baracă la Dobrovăț, în locul care mi s-a părut cel mai frumos. Uneori e plăcut să-ți închipui că încă mai poți avea parte de lucruri frumoase.

La șase am plecat cu Nicky, în Bambino, la „Vasile Lupu“; ca de obicei, Bambino nu s-a comportat prea frumos și cu greu am ajuns la destinație. La „Vasile Lupu“ i-am vizitat pe toți bolnavii, însoțită de dr. Teohari¹ și doamna Petrescu². S-au bucurat să mă vadă. Le-am promis provizii.

Cât eram eu la spital, Nicky a tot meșterit la mașinuța lui, fără rezultate notabile, dar am reușit să ne târâm înainte, până i-am luat de pe drum pe Barbu și pe fetele lui – de fapt, ei m-au luat pe mine și le-am arătat grădina mea „neaoșă“.³ Era o seară tare plăcută, răcoroasă, înviorătoare, cu un apus frumos. Peste plimbarea noastră domnea un aer melancolic și tihnit, cu nota aceea de îngrijorare care nu ne părăsește niciodată.

Cum drumul era la vale, Bambino a avut bunătatea să ne ducă acasă cu o viteză acceptabilă și am ajuns chiar la timp pentru cină.

Iași vineri, 26 mai / 8 iunie 1917

Vremea e tot răcoroasă, dar încă nu plouă – trebuie totuși să și plouă până la urmă, de vreme ce zi după zi norii o tot promit.

Am plecat devreme, cu Lisabetta, să ducem ouă la câteva spitale. Mai întâi am mers la „Vasile Lupu“, unde am lăsat și dulciuri pentru cei cărora li le promiseseam ieri, apoi la spitalul mic și sărăcăcios din spatele celui militar. Apoi am dus-o pe Lisabetta la spital și m-am întors acasă să scriu puțin și să primesc două doamne: doamna Hurmuzescu și doamna Rosetos, care au fost amândouă grav bolnave de tifos, de care s-au molipsit când ajutau la gară.

¹) Profesorul doctor Anibal Teohari (1871–1933), internist la Spitalul Brâncovenesc; aflat în refugiu în Moldova, a fost numit șeful Spitalului Militar din Iași, cu gradul de colonel medic (n. ed.). ²) Mădi Petrescu (născută Eliad), sora Elenei Olga Eliad (căsătorită Prezan) (n. ed.). ³) În limba română în original (n. tr.).

Amândouă erau încă slăbite și zguduite emoțional – le podidea plânsul din orice.

Cu o jumătate de oră înaintea prânzului a venit generalul Ungerer¹, care a rămas să mănânce cu noi, împreună cu alt ofițer francez, Parfait; amândoi pleacă. Ungerer e un om bun, nu foarte interesant, dar cu un fel de a vorbi plin de compasiune.

După prânz i-am primit pe...² și pe Eliza Suțu³, care și-a luat asupra ei sarcina de a pregăti asistente medicale noi. Lucrează cu tot elanul, nu o oprește nici o greutate. Are un spirit foarte puternic. E unul dintre oamenii la care țin, deși nu îi cunosc foarte bine.

Barbu a venit mai târziu. Am luat ceaiul împreună. Și-a pierdut nădejdea în toate, i se pare că totul merge spre rău, iar situația noastră e de-a dreptul disperată, din cauza rușilor care nu se mai potolesc. Eu refuz să disper – nu e în firea mea să disper, trebuie să continui să muncesc întruna, fără oprire, să-mi caut alinarea pentru grijile mai mari în orice îmi găsesc de lucru în timpul zilei, și găsesc destule. Dacă e scris ca zilele Regalității să se sfârșească, îmi voi face măcar datoria regală până la capăt, *pour mourir en beauté avec ce qui était beau quand c'était bien compris*.⁴ Un lucru e sigur, niciodată n-am fost mai apropiată de poporul meu și nici ei nu m-au iubit niciodată mai mult decât acum. O răsturnare de situație furtunoasă îmi poate lua tronul, dar motivul nu va fi că nu mi-am îndeplinit rolul cu loialitate și credință. De aceea și adun poeziile și micile articole scrise pentru mine: pentru ca, dacă într-o zi se vor duce toate, să se vadă că a fost o vreme când am avut un loc în inima poporului.

La șase am plecat cu amândouă fetele mele la un platou din apropierea Iașiului unde e în bivuac un regiment și le-am dat tutun soldaților. Am împărțit pachete, cu mâna mea, la vreo 2.300 de soldați care au trecut pe lângă mine, unul după altul.

¹) Generalul Louis Ungerer, membru al Misiunii Militare franceze în România, în Primul Război Mondial; inspectorul general al genului (n. ed.).
²) Spațiu liber în manuscris (n. tr.). ³) Eliza Suțu (1888–1963), președintă a Crucii Roșii din România. Căsătorită cu Grigore Suțu (1878–1916), apoi cu Paul Krupenski (n. ed.). ⁴) Ca să mor frumos alături de ce era frumos când era bine înțeles (fr.) (n. tr.).

Apoi am făcut trecerea în revistă, în uralele lor, și m-am întors acasă pe un drum frumos, dar întortocheat.

Iași sâmbătă, 27 mai / 9 iunie 1917

În sfârșit, ceva ploaie, nu multă, dar azi-noapte au fost una sau două rafale, iar cerul e încă foarte noros. Zi liniștită, dimineață am avut timp să scriu. La 11 și jumătate l-am primit pe noul delegat al Crucii Roșii ruse, Igor și încă ceva*, nu-mi mai amintesc numele – un bărbat plăcut, tăcut, rezonabil. Dar în ultima vreme, când am de-a face cu un rus, nici nu știu pe ce limbă să-i vorbesc, într-atât s-au schimbat toate. L-am întrebat sincer care-i sunt opiniile și, când a spus că nu crede într-o republică pentru Rusia, m-am simțit mai în largul meu și am putut discuta. Firește, nu avea să-mi dea nici o știre sigură și nici o speranță; deplângea haosul situației din Rusia. Dar treburile Crucii Roșii merg destul de bine – deși acum, firește, nu sunt răniți! Și am ajuns să regretăm că nu sunt! Ciudată lume!

Am stat mult de vorbă cu Mamulea. Și-a dat seama deja de problemele ridicole din casa mea și ne străduim să găsim un punct comun întru totul impersonal de la care să poată începe să lucreze împreună toți oamenii mei, fără rivalitatea aceasta urâtă care-mi amărăște viața și munca. E o încercare, sper să reușesc.

Din când în când rafale de ploaie, dar nu foarte multă.

După prânz m-am dus să-i fac o scurtă vizită micuței doamne Antonescu, draga de ea, pe care încă o doare piciorul, apoi m-am întors s-o iau pe Lisabetta și am plecat la Cetățuia, s-o vizităm pe Maruka¹ la lucru. Din nou mi s-a părut absolut ilară – tronează acolo, urmată de pașii robilor ei supuși, gata să-i îndeplinească cele mai capricioase dorințe, oricât de nebunești, de schimbătoare, de iresponsabile – se pleacă la orice vrere a ei, o ascultă, o adoră – e comic și uimitor. Nici zece regine laolaltă nu s-ar purta ca ea. Își asumă toate drepturile, nu vede nici o *pedică* în calea capriciilor ei, nu recunoaște nici o datorie

*) Baronul Igor Uvanov. ¹) Maruca Cantacuzino (1878–1969), născută Rosetti-Tescanu, căsătorită cu Mihail (Mișu) Cantacuzino (1867–1928) (ministru al justiției în decembrie 1916–ianuarie 1918), și, a doua oară, cu George Enescu. Prietenă apropiată a reginei Maria (n. ed.).

sau lege care nu-i convine, poruncește peste tot, râde, se răzgândește, ia dintr-odată un aer formidabil de superior, își exprimă uimirea netărmurită atunci când cineva nu i se supune întru totul, apoi izbucnește în hohote de râs zgomotoase. E delicioasă, imposibil de ținut în frâu – nu acceptă nici o critică, pur și simplu plutește mai departe, purtată de convingerea de nezdruncinat în drepturile și farmecul ei și, lucru curios, reușește! Egoismul ei nu e gândit, e la fel de firesc ca planta care crește sau soarele care strălucește. Trece singură prin viață, divin, absurd, irezistibil de convinsă că ceilalți sunt făcuți să se plece în fața dorințelor ei și să-i accepte stăpânirea peste toate după voia ei. Nu-i pasă prea mult peste ce sau peste cine domnește, important e să domnească, și o face inspirându-le un devotament de-a dreptul câinesc sclavilor ei, care-i sărută mâinile și picioarele pentru că li se dă ocazia să facă toată munca grea pe care o lasă ea nefăcută. În același timp, nebunia ei are o metodă surprinzătoare, nu ai voie să glumești despre ea, se ia *au sérieux* pe ea însăși și lumea ei, până când, dintr-odată, când îi cade ei la socoteală, izbucnește într-un râs nestăpânit la adresa propriei lumi și o dăruiește cu totul într-o singură zi dacă îi vine poftă să înceapă ceva cu totul nou, cu oameni cu totul noi, altundeva! Cu toate acestea, are în ea ceva curat și nobil, lipsit de orice urmă de meschinărie, care explică de ce e în stare să rămână, netulburată, atât de imposibilă!

Vremea a fost la fel de capricioasă și de absurdă ca Maruka – ba a fost furtună, ba cer senin, de cel puțin zece ori la rând în două ore.

Barbu a venit la ceai. Am încercat să-l înveselesc puțin și am reușit, spre sfârșit.

Îngrijorările politice continuă.

Iași duminică, 28 mai / 10 iunie 1917

Zi de duminică leneșă. N-am făcut nimic folositor pentru nimeni. M-a cuprins dintr-odată o indiferență totală față de toate, parcă eram doar o privitoare, nu din oboseală, ci din neputința de a simți mai profund – cred că trebuie să mai avem și zile din acestea. Situația noastră e prea complicată și de o nesiguranță îngrozitoare. Nu ne lipsește nici o grijă, nici o frământare, nici o teamă, uneori NU SE POATE să nu cazi în amorțea.

CUPRINS

„Refuz să mă las înfrântă.“ <i>Jurnalul de război</i> al reginei Maria (II) (Prefață de Lucian Boia)	5
<i>Notă asupra ediției</i>	13

JURNAL DE RĂZBOI

VIII. „O reînviere minunată, aproape de neînchipuit.“ Vara marilor bătălii (mai–august 1917).	17
IX. În așteptare (august–septembrie 1917).	151
X. România trădată (noiembrie 1917–februarie 1918)	239
XI. Singură împotriva tuturor: refuzul unei păci înjositoare (februarie–aprilie 1918).	379